

Lehdistötiedote 19.11.2003

JOKILAAKSOJEN KYLÄPALVELUT –ESISELVITYSHANKE - loppuraportti

Hankkeen tavoitteena oli tehdä esiselvitys kyläpalveluiden kehittämistarpeesta Haapaveden kansalaisopiston alueella. Tavoitteena oli löytää kyläpalveluita kehittäviä kyliä ja mahdollisia kyläyrittäjiä, jotka voivat luoda uusia pysyviä palveluyrityksiä sekä uusia palvelu- ja työskentelymuotoja kylille. Esiselvityksessä kartoitettiin kylien ja niiden palveluiden nykytilaa sekä asukkaiden palveluntarpeita ja halukkuutta lähteä mukaan kyläpalveluiden kehittämishankkeeseen. Samalla kartoitettiin projektin mahdolliset yhteistyökumppanit kuten oppilaitokset, yritykset, projektit jne. Lisäksi selvitettiin kylien asukkaiden mahdollisuudet ja halukkuus toimia palveluntuottajina ja –yrittäjänä. Esiselvityksessä arvioitiin myös mahdolliset yrittäjyyteen liittyvät koulutustarpeet, yhteistyö-, investointi- ja työmahdollisuudet.

Tietoa kerättiin haastatteleamalla kylien asukkaita ja/tai kyläyhdistysten jäseniä, yrittäjiä / yrittäjäyhdistyksiä, oppilaitosten edustajia ja viranomaisia / päättäjiä. Esiselvityksen tulokset perustuvat kattavaan haastatteluaineistoon, sillä . yhteensä tehtiin 47 haastattelua. Hanke toteutettiin ajalla 1.11.2002 – 30.9.2003. Hankkeen hallinnoijana on toiminut Haapaveden kansalaisopisto ja rahoittajana EU/EMOTR ja valtio.

Kylät ovat suhteellisen tyytyväisiä saamiinsa palveluihin, mutta huoli palvelujen heikkenemisestä on ilmassa. Haastattelujen mukaan seutukunnallinen yhteistyö tulee lisääntymään palveluiden tuottamisessa.

Yritystoimintaa ja yrittäjiä kylillä on suhteellisen paljon, mutta esimerkiksi etätöinä tehtävää alihankintatyötä voisi olla enemmän. Kylillä löytyy myös käyttämättömiä tiloja yritystoimintaan. Haastattelujen mukaan kylillä on tarvetta laaja-alaisesti toimivan usean kunnan yhteisen kylätyöosuuskunnan palveluille.

Aktiivisilla kylillä on hankkeita menossa ja suunnitteilla, mutta usein hanketoiminta koetaan hankalaksi "paperisodaksi". Talkooväestä on pulaa, myös omarahoitusosuuden saaminen on selvä este hankkeen aloittamiselle. Opastusta ja koulutusta hankkeiden alkuun saattamiseen kaivattiin. Kuntien ja kaupunkien tukea toivottiin enemmän. Kunta ja sen päättäjät ovat mielellään tukemassa kyliä, kunhan vain kylä itse näyttää haluavansa kehittää itseään osaamisellaan ja aktiivisuudellaan.

Alueella on meneillään monenlaista kyliin kohdistuvaa projektitoimintaa. Hankkeessa kartoitettiin jo alueilla toimivat ja tulossa olevat hankkeet. Kylät kaipaavat lisätietoa ideoidensa hankkeistamisesta ja rahoitusmahdollisuuksista, jonka perusteella esitetään hankekoordinaattorin palkkaamista. Hankekoordinaattorilla on tieto kaikista alueella suunnitelluista ja toteutuvista projekteista ja hän voi ohjata uusien kylien tarpeista lähtevien hankkeiden ideoinnissa, suunnittelussa ja hakemusten tekemisessä kylien ja seutukunnan kanssa yhteistyössä. Kyläpalveluiden tuottaminen edellyttää uusia muotoja, joista osuuskuntayhteistyö on kehittämiskelpoinen toimintamalli. Osuuskunta voi tuottaa asukkaiden tarvitsemia peruspalveluita kuin erilaisia palveluita alueen matkailun kehittämiseksi. Asuinympäristön viihtyisyyden parantaminen ja palveluiden kehittäminen tukevat asukkaiden

hyvinvointia ja alueen matkailun kehittämismahdollisuuksia.

Hankkeen jatkotoimilla ja –hankkeilla on mahdollisuus edistää kylien elinvoimaisuutta. Tulosten mukaan jatkohankkeelle on tarvetta. Kylät kaipasivat tietoa EU:n tuomista mahdollisuuksista ja niiden kautta saatavista hankkeista ja rahallisesta avusta, jotka kohdistuisivat konkreettisiin toimintoihin. Kaivattiin hankeneuvontaa, tiedottamista ja ohjausta hankesuunnitelmien teossa.

Haastatteluaineiston mukaan jatkotoimet ja -hankkeet ovat

- 1. Hankekoordinaattorin palkkaaminen*
- 2. Kyläpalvelujen tuottaminen osuuskuntayhteistyönä, joka tuottaa muun muassa hoiva-, siivous-ateria-, luonto- ja matkailu- sekä ohjelmalveluja*
- 3. Asuinympäristöjen viihtyisyyden parantaminen, johon sisältyy vanhojen rakennusten kunnostaminen ja kylänraittien kunnostaminen ja maisemointi*

Kiitämme yhteistyökumppaneitamme aktiivisesta yhteistyöstä esiselvitys-työskentelyssä!!

Jokilaaksojen kyläpalvelut -loppuraportti

SISÄLTÖ

*1 JOHDANTO **

*2 SUUNNITTELU JA TOTEUTUS **

*3 KYLIEN PALVELUIDEN NYKYTILA **

*3.1 Asuminen ja viihtyvyys **

*3.2 Kyläsuunnitelmat **

*3.3 Palvelut kylillä **

*3.4 Yrittäjyys kylillä **

*3.5 Alueellinen hanketoiminta ja kylähankkeet **

*3.6 Meneillään olevia hankkeita **

*3.7 Tulossa olevia hankkeita **

*4 KYLIEN PALVELUIDEN KEHITTÄMISMAHDOLLISUUDET **

*4.1 Kuntien palvelurakenne ja seutukunnallinen yhteistyö **

*4.2 Kolmas sektori yhteistyökumppanina **

*4.3 Oppilaitokset yhteistyöverkostoksi **

5 KYLIEN PALVELUJEN KEHITTÄMISHAASTEET *

6 HANKKEEN ARVIOINTI JA JATKOHANKKEET *

6.1 Hankkeen arviointi *

6.1.1 Ongelmat projektin toteutuksessa *

1.2 Jatkotoimet ja -hankkeet *

LÄHTEET *

LIITTEET *

1. JOHDANTO

Kunnan tehtävänä on luoda edellytyksiä asukkaittensa hyvinvoinnille. Hyvinvointiyhteiskunnan myötä kuntien tehtävät ovat laajentuneet, ja kunnille on siirtynyt aiemmin valtionhallinnolle kuuluneita tehtäviä. Yhteiskunnallisista muutoksista johtuen ihmisten hyvinvointi ja suoriutumisedellytykset vaihtelevat. Tulevaisuudessa ihmisten itsensä, järjestöjen ja yksityisten palvelujen tuottajien odotetaan ottavan entistä enemmän vastuuta tarvitsemistaan palveluista, sillä kuntien osuus palvelujen tuottajana tulee entisestään vähenemään. Ennusteiden mukaan kunnat tuottavat tulevaisuudessa vain välttämättömimmät palvelut.

Haapaveden kansalaisopisto haki rahoitusta esiselvityshankkeeseen, jonka tarkoituksena on selvittää kyläpalveluiden kehittämistarpeita Haapaveden kansalaisopiston alueella. Esiselvitysalueina on Haapaveden, Kärsämäen, Piippolan, Pulkkilan ja Pyhännän kunnat haja-asutusalueineen. Tämä esiselvityshanke on saanut alkunsa ESR-rahoitteisen Jokilaaksojen Kyläkehittäjät -projektin tulosten pohjalta.

Jokilaaksojen kyläpalvelut esiselvityshankkeen tavoitteena on kartoittaa kylien ja niiden palveluiden nykytilaa, sekä asukkaiden palvelutarpeita. Lisäksi tavoitteena on kartoittaa kylien ja kyläläisten mahdollisuuksia ja vahvuuksia toimia palvelujen tuottajina tai mahdollisina kyläyrittäjinä. Samalla selvitetään oppilaitosten, yrittäjäyhdistysten, seutukuntien kehittämisorganisaatioiden ja alueen kuntien päättäjien näkemyksiä yhteistyö-mahdollisuuksista ja -tarpeesta.

Esiselvityksen myötä saadaan tietoa alueen kylien nykytilasta, palvelujen ja tarjonnan suhteesta ja käytössä olevista resursseista. Haastattelu tuottaa tietoa myös ns. kolmannen sektorin mahdollisuuksista toimia julkisen sektorin palveluiden tukena ja työllisyyden edistäjänä. Kartoituksessa selvitetään jo alueilla toimivat ja tulossa olevat kylähankkeet, sillä päällekkäisiä toimintoja ei kannata järjestää.

1. SUUNNITTELU JA TOTEUTUS

Hanke on toteutettu ajalla 1.11.2002 – 30.9.2003. Hankkeen hallinnoijana on toiminut Haapaveden kansalaisopisto ja rahoittajana EU/EMOTR ja valtio. Hanketyöntekijä Tuula Matikka laati toimintasuunnitelman ja aloitti haastattelujen keräämisen. Uudeksi projektityöntekijäksi hankkeeseen palkattiin 1.4.2003 Raili Heikkilä, joka tehtävänä on ollut haastattelujen loppuun saattaminen ja tulosten analysointi.

Kyläyhdistyksille lähetettiin alustavat tiedotteet esiselvityshankkeesta marras-joulukuussa 2002. Kylä- ja oppilaitoshaastattelut suoritettiin maaliskuu-, huhti- ja

toukokuussa v. 2003. Kuntien viranhaltijoita ja päättäjiä haastateltiin kesä-, heinä-, ja elokuussa v. 2003.

Kylähaastattelut on tehty teemahaastatteluina, jotka toteutettiin ryhmähaastatteluina ja nauhoitettiin. Haastatteluissa kartoitettiin mm.

- *kyläpalveluiden nykytilaa*
- *koulutustarpeita*
- *kehittämishaasteita*
- *yhteistyötä kylien näkökulmasta.*

Haastattelussa kysyttiin lisäksi:

- *kylien asukasmäärä*
- *ikäjakauma*
- *mahdolliset kyläsuunnitelmat ja kylänkehittäjät*

Taulukko 1. Haastattelujen kylien määrä

Kunta	Kylien määrä
Haapavesi	10
Kärsämäki	8
Pyhäntä	4
Piippola	2
Pulkkila	2
Yhteensä	26

Julkisen sektorin edustajat; kunnanjohtajat (5), sosiaalihoitajat (5), ja seutukuntajohtajat (2) haastateltiin myös alueen kunnissa, haastattelut olivat yksilöhaastatteluita.

Haastattelujen aiheet olivat:

- *kunta palvelujen tuottajana*
- *kyläpalvelujen kehittäminen*
- *mistä palveluista kunnat ja kaupungit tulevat luopumaan tulevaisuudessa*
- *mitä voidaan yksityistää*
- *mitä kyläläiset voivat itse tehdä*

Lisäksi pohdittiin kyläyrittäjyyden mahdollisuuksia ja kolmannen sektorin mukaan tuloa palvelujen tuottamiseen julkisten palveluiden rinnalle ja avuksi. Esiselvityksessä kartoitettiin myös kunta - ja seutukuntapäätäjien näkemyksiä kylien kehittämistarpeista ja mahdollisuuksista EU:n hanketoiminnan avulla sekä kylien asuttuna säilyttämistä.

Oppilaitoshaastatteluissa (8) kartoitettiin alueen oppilaitosten koulutustarjonta, yhteistyömahdollisuuksia ja mahdollista kiinnostusta kyliin suuntautuvasta koulutus- ja kehitysnäkemyksestä mm. yhteistyöhankkeisiin mukaantulon myötä.

Alueen oppilaitoksista haastatteluun osallistuivat:

- *Kalajokilaakson koulutuskuntayhtymä / Maaseudun kehittämispalvelut*
- *Haapaveden ammattioppilaitos*
- *Haapaveden opisto*
- *Piippolan käsi- ja taideteollisuusoppilaitos*
- *Laaksojen oppisopimustoimi*
- *Pohjois-Suomen koulutuskeskus*
- *Oulaisten terveydenhoito-oppilaitos*
- *Haapaveden kansalaisopisto*

Taulukko 2. Haastattelujen kohdentuminen ja kokonaismäärä

Haastattelun kohde	Haastattelujen määrä
Kylien edustajat	26
Kuntien ja seutukunnan päättäjät ja viranhaltijat	8
Kehittämiskeskusten edustajat ja yrittäjähdistysten puheenjohtajat	5
Oppilaitosten edustajat	8
Yhteensä	47

Kuntien ja seutukunnan päättäjien ja viranhaltijoiden haastatteluun osallistuivat Haapaveden, Kärsämäen, Piippolan, Pulkkilan ja Pyhännän kuntajohtajat sekä Haapaveden Pulkkilan ja Pyhännän sosiaalihoitajat.

Kehittämiskeskusten edustajien ja yrittäjähdistysten puheenjohtajien haastattelut koostuvat Kärsämäen ja Pulkkilan kehittämiskeskusten Siikalatvan seutukunnan edustajien, Haapaveden yrittäjähdistyksen puheenjohtajan, Haapaveden ja Kärsämäen työvoimahallinnon johtajien haastatteluista.

Yhteensä suoritettiin 47 haastattelua. Nauhoitetut haastattelut aukikirjoitettiin. Kylien haastattelut lähetettiin kylille tarkistusta ja mahdollista kommentoimista varten. Osa kylistä tarkensi haastattelua tai lisäsi jotain, mutta yleensä haastattelut hyväksyttiin kirjoitetun mukaisina.

1. KYLIEN PALVELUIDEN NYKYTILA

Haastatteluun osallistui yhteensä alueen 26 kylän edustajia. Haja-asutusalueiden kylien väkilukujen vaihteluväli on 50-500 henkilöä. Haapaveden suurimpia kyliä ovat Vatjusjärvi, Mieluskylä, Kytökylä ja Ojakylä, joissa on 350-500 asukasta.

Kärsämäen suurimpia ovat Venetpalo, Saviselkä ja Rannankylä, joissa on yli 250 asukasta. Pyhännän suurin kylä on Tavastkenkä, jossa on noin 300 asukasta. Piippolan Leskelän kylässä on 250 asukasta ja Pulkkilan Laakkolassa, on 250 asukasta. Kylien keskimääräinen asukasmäärä taloutta kohti on yleensä 2,5-3 henkilöä. Pääosa kylien asukkaista on työssäkäyviä henkilöitä, joiden lapset ovat lähteneet kotoa tai ovat opiskelemissa muualla. Työssäkäyvän väestön lisäksi kylillä asuu maanviljelijöitä. Kylillä asuu lisäksi lapsiperheitä ja itsenäisesti asuvia eläkeläisiä. Suurimmilla kylillä asuu eniten vanhuksia ja lapsiperheitä.

1. Asuminen ja viihtyvyys

Taajamien läheisyydessä olevat kylät vetävät uusia asukkaita puoleensa, ja niissä uudisrakentaminen on vilkasta. Esimerkiksi Haapaveden Humalojalle on rakennettu viimeisen 5 vuoden aikana 10 uutta omakotitaloa. Rakentamista vauhdittaa kunnan mukanaolo mm. kaavoitusasioissa ja tonttien markkinoinnissa. Haastattelujen mukaan tonttien puute ja tiedon puute vapaista tonteista tai tonttien myyjistä hidastaa uudisrakentamista kylille. Tonttien markkinointiin on kiinnitettävä huomiota nykyistä enemmän, jos halutaan saada asutusta haja-asutusalueille. Vuokra-asuntoja kyliltä on vaikea saada, myös kyläkoulujen entiset opettajien asunnot olivat vuokratyössä. Perikunnat omistavat jonkin verran tyhjiä asuntoja, joita omistajat pitävät usein kesäasuntona. Yleensä perikunnat eivät ole halukkaita vuokraamaan tai myymään niitä, sillä tyhjät asunnot ovat huonokuntoisia, ja ne eivät sovi ympärivuotiseen asumiseen ilman peruskorjausta.

Haastatteluissa monen kylän edustajat keskustelivat yleisestä ympäristön siisteydestä, maisemoinnista, vanhojen rakennusten kunnostuksesta ja mahdollisesta entisöinnistä. Kylien asumisviihtyisyyttä voidaan parantaa esimerkiksi projektirahoituksen avulla. Kyläläisten mielestä tarvetta ja kiinnostusta ympäristön kunnostukseen on, mutta kyläläisillä ei ole tietoa rahoitusmahdollisuuksista eikä kylillä ole aina toiminnan käynnistäjiä. Esimerkkinä Pulkkilassa Laakkolan kylällä keskusteltiin vilkkaasti vanhan sillan kunnostuksesta ja entisöinnistä, sillä kyläläisten mielestä silta voi olla jopa matkailullinen nähtävyys.

Kyläläiset pitivät asuinpaikkojaan yleensä rauhallisina. Kylät ovat yhteisöjä, joissa kaikki tuntevat toisensa. Naapuriapu on sivukylillä yleisempää kuin taajamissa. Vanhuksia, joilla ei ole omaa autoa, autetaan ja hoidetaan kauppa-asioita sekä käydään "kirkolla" asioilla. Kylässäkäynti, kyläily, tukee yhteisöllisyyttä ja ylläpitää sosiaalisia suhteita ja toimii asukkaiden voimavarana: naapurissa saatetaan poiketa istumassa iltaa ja rupattelemassa kuulumisia.

1. Kyläsuunnitelmat

Haastattelujen mukaan kuudella kylällä on valmis kyläsuunnitelma, ja kolme kylää on tekemässä suunnitelmaa. Lisäksi joillekin kylien alueille oli laadittu, osan kylää kattavia suunnitelmia. Lisäksi kyläkirjojen yhteydessä oli laadittu kylän historiikkeja. Kyläsuunnitelma on kyläläisten tahdonilmaisu oman kylän tulevaisuudesta. Suunnitelman tekeminen avoimesti ja keskustellen innostaa kyläläisiä pohtimaan tulevaisuuttaan ja auttaa heitä viemään ajatuksiaan käytännön tasolle.

1. Palvelut kylillä

Kauppapalvelut ovat loppuneet kyliltä lähes kokonaan. Kyläkauppa toimii neljällä kylällä, Haapaveden Kytökylällä, Pyhännän Tavastkengällä ja Ahokylällä sekä Kärsämäen Jokilehdossa. Kauppa-auto liikennöi Kärsämäellä lähes kaikilla kylillä, sekä Pyhännällä 1-2 kertaa viikossa. Kauppa-auton palveluita kaivattiin usealle kylälle, sillä vanhusten ja pienten lasten äitien on vaikea päästä asioille, jos autoja ei ole käytössä. Julkinen liikenne on sidottu koululaiskuljetusten aikatauluihin eikä toimi kesäaikana. Joissakin kylissä asukkailla on mahdollisuus käyttää kutsutaksia.

Pankkipalveluita oli jäljellä vielä Tavastkengän kylässä, jossa virkailija käy säännöllisesti. Postipalvelut kulkivat lähes päivittäin, ja niihin oltiin suhteellisen tyytyväisiä. Posti kuljettaa myös lähtevät kirjeet postilaatikoista. Haastattelujen mukaan kylien asukkaat ovat tyytyväisiä kunnallistekniikkaan. Joillakin kylillä kaivattiin kuitenkin katuvaloja.

Monella kylällä kaivataan nykyistä enemmän kotipalvelua, josta esimerkkinä "siivousrinkitoiminta" ja tilapäinen siivous- ja kotipalvelu. Vanhemmat ihmiset kaipaavat lumityöntekijöitä, ja lapsiperheet tilapäistä lastenkaitsijaa. Kyläläiset ovat huolissaan kodinhoitopalvelujen heikkenemisestä, etenkin niissä kylissä, missä on vanhuusväestöä. Kyläläiset kaipaavat kylilleen myös palveluasuntoja ja ohjattua iltapäiväkerhotoimintaa.

Ala-asteet ovat toiminnassa vielä suurimmissa kylissä. Lasten lukumäärän vähentyessä useassa kylässä on uhkana kyläkoulun lakkauttaminen ja kolmiopettajaisten koulujen muuttuminen kaksiopettajaisiksi. Vanhemmilla oli huoli opetuksen tason säilymisestä. Lapsille oli järjestettyä kerhotoimintaa jonkin verran: 4H:n järjestämät kerhot toimivat kylillä aktiivisesti, ja joillakin kylillä seurakunta järjestää kerhotoimintaa. 4H:n kautta saa tilata myös siivous- ym. kodinhoitopalveluita, joita jonkin verran käytetään.

Lähes joka kylässä on kylätalo, tai kokoontumispaikkana toimii toiminnassa oleva koulu. Kylätalon puuttumista pidettiin selvänä epäkohtana mm. Pulkkilan Vornassa ja Haapaveden Rytkyn kylässä ja Alakylässä. Piippolan Leskelän kylässä on kolme kylätaloa: Kairanmaantalo, joka on entinen kansakoulurakennus, nuorisoseurantalo ja kylätalo.

Kyläläisten aktiivinen toiminta edellyttää sopivia tiloja. Tiloissa toimivat kerhot ja kansalaisopiston piirit. Lisäksi aktiivisimmilla kylillä on kyläläisten itse järjestämiä peli-iltoja ja esimerkiksi Kärsämäen Saviselässä on vanhusten virikekerhoja. Näitä pidetään erittäin tervetulleina palveluina. Kylätaloja pidetään tarpeellisina, vaikka ylläpitokulut rasittavat kyläyhdistystä. Alueella on kyliä, joissa on toimintaa vain sen verran, että pakolliset kiinteistökulut saadaan maksettua. On huomattava, että tilat ovat kunnoltaan usein sellaisia, että ne eivät täytä nykyisiä hygieniavaatimuksia, jolloin ruokapalveluiden järjestäminen eri tilaisuuksissa on mahdotonta.

1. Yrittäjyys kylillä

Kyliltä on yllättävän paljon yritystoimintaa, tai niissä asuu henkilöitä, jotka toimivat yrittäjinä lähialueiden taajamissa. Maatalousyrittäjiä kylillä on paljon.

Lisäksi löytyy hierojia, partureita, koneurakoitsijoita, rakennusurakoitsijoita, puutarhureita, autokorjaamoja, kuljetusalojen yrittäjiä, marja- ja viinitiloja, puualojen yrittäjiä sekä mm. hirsirakennusten valmistajia, ratsastusyrittäjiä ja muurareita. Haastattelujen mukaan alueella kaivataan kotileipureita, kodinhoito- ja siivouspalvelujen tuottajia, kotiompelijoita, maatilamatkailu- ja ohjelmapalveluyrittäjiä.

Siikalatvan kehittämiskeskus tukee yritystoiminnan edellytyksiä ja vastaa elinkeinojen kehittämisestä Siikalatvan seutukunnan alueella. Kehittämiskeskus järjestää yrityksille neuvonta - ja asiantuntijapalveluita.

1. Alueellinen hanketoiminta ja kylähankkeet

Kyliä elinvoimaisuutta ja kehitystä tukee Pohjois-Pohjanmaan kylien työohjelma, jota toteuttaa Oulun yliopiston 1999 maantieteen laitoksen laatima Pohjois-Pohjanmaan kyläohjelma. Ohjelmassa on määritelty tärkeimmät toimenpidelinjaukset maaseudun elinvoimaisuuden säilyttämiseksi tulevaisuudessa. Niitä ovat kylätoiminnan tehostaminen, palvelujen ja ansaintamahdollisuuksien kehittäminen sekä viihtyisyyden lisääminen. Kylätoiminnan tehostaminen edellyttää kylätoiminnan suunnitelmallisuuden lisäämistä kylätasolla sekä organisoimista kunta-, seutukunta- ja maakuntatasolla. Palvelujen kehittämisessä painoalueena ovat koulu- ja vähittäistavarapalvelujen säilyttäminen ja kehittäminen, uusien ratkaisujen etsiminen sosiaali-, posti- pankki- ja apteekkipalvelujen toteuttamiseen ja sekä joustavien liikennepalvelujen kehittäminen vastaamaan vaihtelevia tarpeita. Maatalouden sopeuttaminen kovenemaan kilpailuun ja sen sivutulojen lisääminen, palveluammattien työpaikkojen hankkiminen kyliin, matkailuyrittäjyyden kehittäminen sekä etätömahdollisuuksien parantaminen ja hyödyntäminen ovat keskeisiä ansainta-mahdollisuuksien kehittämisessä. Maakunnan kylien elinvoimaisuuden turvaaminen edellyttää toimintojen välistä suunnitelmallista yhteistyötä. (Pohjois-Pohjanmaan kylien työohjelma.)

1. Meneillään olevia hankkeita

Kylävalakiat -hanke on Pohjois-Pohjanmaan kylien työohjelman kärkihanke. Alueellisen maaseutuohjelman alueen Kylävalakiat -hanke toimii Ylivieskan, Raahen – ja Oulun seutukunnissa. Pohjois-Suomen tavoite 1-alueen Kylävalakiat -hanke toimii Nivala-Haapajärven ja Iin seutukunnissa. Kylävalakiat -projekti ulottuu Kärsämäen kuntien alueille. Nivala-Haapajärven alueen hankkeen vastuujärjestämisorganisaationa on Kalajokilaakson koulutuskuntayhtymä/Maaseudun kehittämispalvelut Haapajärvellä. Alueilla on järjestetty kylänkehittäjäkoulutusta ja kylillä on pidetty tiedotustilaisuuksia EU:n rahoitus-mahdollisuuksista ja niiden hyödyntämisistä kylillä. Lisäksi kyläläisiä on koulutettu kyläsuunnitelmien tekoon. Hankkeen yhtenä tavoitteena on kyläyrittäjyyden kehittäminen.

Alueilla toimii myös Oulun maaseutukeskuksen hallinnoima Asu kylässä -hanke, johon on valittu hakemusten perusteella 14 Pohjois-Pohjanmaan kylää. Mukaan ovat mm. Haapaveden Kytökylä, Pyhännän Tavastkenkä ja Kärsämäen Sydänmaankylä. Hankkeen tavoitteena on edistää alueen elinvoimaisuutta ja parantaa asukkaiden viihtyvyyttä sekä järjestää väyliä omien kehittämishankkeiden käynnistämiseksi.

Pienimuotoisen elintarviketuotannon kehittämishanke EPEK-1 toimii Nivala-Haapajärven ja Siikalatvan seutukuntien alueilla. Hanke on järjestänyt

kyläyhdistyksille lukuisia hygieniaoasaamiskoulutuksia. Lisäksi on järjestetty perinnemakkara- ja voileipäkakkukursseja sekä yrttimehu- ja marmeladimakeiskursseja. Kurssit ovat olleet suosittuja ja niitä tullaan järjestämään lisää tulevan syksyn ja talven aikana.

Maatalouteen, puutarhamarjoiden sekä yrttien viljelyyn on saatu tukea Pyhjärven kaupungin hallinnoimista Luomuherukkahankkeesta ja Luonnonvarat Euroiksi hankkeesta. Haapajärven ammatti-instituutti on järjestänyt kylille suuntautuvaa ATK-koulutusta mm. ATK- startti kylille. Toimintaa on ollut Nivala-Haapajärven ja Siikalatvan seutukuntien alueilla.

Nivala-Haapajärven seutukunnan alueella toimii Pyhjärven kaupungin hallinnoima Maalaismaisema -hanke, jonka tarkoituksena on vanhojen rakennusten kunnostus ja entisöinti sekä muut maisemointia parantavat työt. Hankkeesta on tiedotettu alueen kunnissa, ja mm. Kärsämäen Rannankyläläiset ovat innostuneet hankkeesta tarkoituksena parantaa jokivarren alueiden maisemien kuntoa.

Siikalatvan kehittämiskeskus hallinnoi useita hankkeita, jotka ovat tuottaneet runsaasti uutta yrittäjyyttä alueelle. Hankkeilla on tuettu mm. palvelu- ja matkailuyritystoimintaa. Tuoreimpia ovat Piippolan Vaari -hanke Leskelän kylän miljöössä, sekä Tytöt ja Pojat kotiin -hanke, jossa kartoitettiin alueen tyhjiä asuntoja ja luotiin tonttipörssi seutukunnan sivuille. Kehittämiskeskuksen mukaan alueella kaivataan hoiva- ja tukipalveluita tuottavia yrityksiä, ja myös tähän liittävää hanke- ja koulutustoimintaa.

Pyhännällä toimii kolmannelle sektorille suunnattu Huushollarska -hanke, jonka avulla työttömiä ohjataan avustaviin kotipalvelutehtäviin ja siivoustyöhön.

Aktiivisilla kylillä on myös omia hankkeita. Kärsämäen Saviselässä niitä on ollut lukuisia. Nyt on meneillään Kylälaakerihanke. Haapavedellä on ollut usean kylän yhteinen Kymirysä -hanke. Piippolan Leskelän kylässä osataan myös hyödyntää hankkeet. Siellä on ollut Tietäjästä Tupaan Tamineista taloksi kehittämishanke ja Kairanmaantaloalanhanke.

Aktiivisilla kylillä on havaittavissa "hankeväsymystä", koska hankkeisiin liittyy usein paljon talkootyötä, jota tekevät usein samat henkilöt. Hanketoiminnan esteenä on projektien omarahoituksen järjestäminen, mikä on usein kyläyhdistysten tehtävä. Lisäksi hanketoimintaa ja hankkeiden hallinnointia pidetään monimutkaisena ja vaikeana. Tämän vuoksi kylät tarvitsevat yksityiskohtaista neuvoa, opastusta ja mahdollista koulutusta omien hankkeiden käynnistämiseksi. Kyläläiset esittivät haastatteluissa hyviä hankeideoita, mutta rohkeus asian toteuttamiseen puuttuu, jos kylällä ei ole riittävästi toimijoita.

1. Tulossa olevia hankkeita

Siikalatvan seutukunnassa on käynnistymässä kaksivuotinen Kairanmaan kylät -hanke kylätoiminnan tehostamiseksi. Hankkeessa painottuu kylien yhteistyön lisääminen ja yrittäjyys. Alkavaa hanketta hallinnoi Siikalatvan kehittämiskeskus.

Siikajokilaakson koulutuskuntayhtymä/Nora instituutti on hakenut kodinhoidollisten palveluiden tuottamiseen ja tukemiseen Nivala-Haapajärven ja Siikalatvan Seutukuntien alueille hankkeen. Hanke tukee kotityöpalveluyrittäjyyden kehittymistä ja edesauttaa uusien palvelualojen yritysten syntyä alueilla. Hankkeeseen liittyy käytännön työharjoittelua ja

yrittäjyyskoulutusta. Hankkeen tavoitteena on 3-4 uuden kotipalveluyrityksen perustaminen kyseessä olevalle alueelle. Hanke alkaa 2003 syksyn aikana, mikäli se saa myönteisen rahoituspäätöksen.

1. KYLIEN PALVELUIDEN KEHITTÄMISMAHDOLLISUUDET

1. Kuntien palvelurakenne ja seutukunnallinen yhteistyö

Pohjois-Pohjanmaan liitto käynnisti vuoden 2002 alkupuolella yhteistyössä alueen kuntien ja seutukuntien kanssa maakunnallisen hankkeen, jossa selvitettiin, miten kuntien peruspalveluja voidaan järjestää mahdollisimman laadukkaasti ja kustannustehokkaasti. Tarkastelun kohteena on ollut ensisijaisesti maakuntarajat ylittävä yhteistyö. Peruspalveluselvityksen kanssa samaan aikaan on ollut valmisteilla Pohjois-Pohjanmaan seutukuntasuunnitelma 2020. Suunnitelmassa määritellään maakunnan yhteinen tahtotila. Maakunnan alueellinen rakenne ja toimintamalli jäsentyvät selkeästi niin, että aluekeskusalueet osoittavat alueellisen pääjaon ja seutukuntajako on tätä yksityiskohtaisempi. Maakunnan kolme aluekeskusaluetta ovat Oulun Eteläinen, Raahen seutu ja Koillismaa. Maakuntasuunnitelman ydinstrategiaksi on muotoutunut: "Pohjois-Pohjanmaa on alueiden ja yhteistyön maakunta". Hankkeen aikana asetettiin kolme asiantuntijatyöryhmää, jotka käsittelivät sosiaali- ja terveydenhuollon, opetusalan ja teknisentoimen palveluja. Työn aikana kerätty aineisto löytyy liiton internet-sivuilta ([www.pohjois-pohjanmaa.fi/Kuntatalous ja – palvelut.](http://www.pohjois-pohjanmaa.fi/Kuntatalous_ja_palvelut))

Kunnan tehtävänä on luoda edellytyksiä asukkaittensa hyvinvoinnille. Erityisesti 1960-luvulta 1980-luvulle kuntien toiminta on laajentunut jatkuvasti. Kuntia on velvoitettu mm. lainsäädännöllä hoitamaan erinäisiä tehtäviä, lisäksi aikaisemmat tehtävät ovat laajentuneet. Kunnan rooli palvelujen järjestäjänä on joustava. Kunnan ei tarvitse itse tuottaa kaikkia palveluja omalla organisaatiollaan ja henkilöstöllään, vaan palveluja voidaan ostaa yksityiseltä, toiselta kunnalta tai kuntayhtymältä tai tuottaa sen yhteistoiminnassa toisten kuntien kanssa. Vaihtoehtoisten palvelutuotantotapojen käyttö on hyväksytty lainsäädännössä.

Kunta-alan tulevaisuusbarometrin mukaan seutukuntayhteistyö kasvaa kaikkein voimakkaimmin vuoteen 2017 mennessä. Kuntien on toimittava nykyistä enemmän seudullisten ydinpalveluiden tuottamiseksi, työllisyyden ja positiivisen väestönkehityksen lisäämiseksi ja näin verotulojensa kasvattamiseksi. Pohjois-Pohjanmaan liiton palvelurakenneselvityksen mukaan laaja-alainen seudullinen yhteistyö kaipaa vielä kehittämistä, sillä jokainen kunta tuottaa itsenäisesti samankaltaisia peruspalveluja.

Palvelurakenteiden selvittämiseksi Nivala - Haapajärven seutukunnassa on käynnistynyt palvelurakenteen uudistushanke, jonka päämääränä on seutukunnan kuntien perusturvan palvelujen yhdistäminen alueelliseksi toimintayksiköksi siten, että kunnat päättävät uudesta toimintamallista v. 2003. Lisäksi seutukunnassa laaditaan kehittämissuunnitelma yhteistyössä sivistyspalvelujen tuottamiseksi.

Siikalatvan seutukunnassa alueen kunnat tuottavat yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja kuntien välisillä sopimuksilla. Lisäksi kunnat tekevät yhteistyötä yläasteen, lukion ja ammatillisen koulutuksen järjestämiseksi.

Kansalaisopistotoiminnan järjestämisestä viiden kunnan yhteistyönä on lähes 40 vuoden kokemus.

Siikalatvan kuusi kuntaa ovat siirtymässä tuottamaan terveystalvvelunsa sopimuskuntamallina. Sopimuskunnaksi eli palvelujen tuottajaksi on tulossa Haapaveden kaupunki, jolta seutukunnan muut kunnat ostavat tarvitsemansa palvelut. Järjestelmän tavoitteena on luoda nykyistä suurempi yksikkö ja vähentää päällekkäistä hallinnointia, jolloin jo olemassa olevat voimavarat voidaan suunnata varsinaiseen palvelutoimintaan. Asiasta tiedottaminen on parhaillaan käynnissä. (Kaleva 23.8.2003.)

Julkisen sektorin haastatteluissa keskusteltiin palvelujen kustannus- ja laatutasoista sekä palvelujen järkevästä tuottamisesta. Kunnan tuottamat palvelut kattavat kulut, mutta yrittäjäperiaatteella toimittaessa kustannuksiin lisätään myös yrityksen voitto, jolloin hinta muodostuu nykyistä kalliimmaksi. Yksityisen palvelun tuottaminen ei ole kovin kannattavaa pienissä kunnissa, sillä yritykselle ei ole riittävästi asiakkaita, mikäli asiakas voi valita, mistä hän palvelun ostaa. Suurissa kaupungeissa on käytössä ns. palvelusetelit, joilla asiakas voi ostaa tarvitsemiaan palveluja. Näin asiakkailta on vaihtoehtoja palvelujen valinnassa. Palvclusetelit eivät vielä ole käytössä alueellamme. Täällä on vielä avoimena palvelujen tuottamisen toimintamallit ja –muodot, mikä osaltaan on hidastanut yksityisen sosiaali- ja terveystalvvelun yritystoiminnan kehittymistä alueemme

1. Kolmas sektori yhteistyökumppanina

Alueen suurimmissa kunnissa kotipalvelun henkilökunta on ylityöllistettyä samalla, kun palveluntarvitsijoiden määrä kasvaa koko ajan. Julkinen sektori on luopumassa siivouspalveluista lähes kokonaan. Siivousta on jo ulkoistettu kolmannelle sektorille, lähinnä 4H-yhdistyksille, työttömien yhdistyksille, nuoreten työpajalle ja siivousringeille. Alueella on myös tarvetta uudelle mallille, jossa vanhustenkotiyhdistykset voivat toimia yhteistyökumppaneina ja ottaa nykyistä enemmän vastuuta vanhusten palveluista. Esimerkiksi Haapavedellä palveluasunnoissa asuu tarpeeksi paljon vanhuksia, joille voidaan muodostaa oma siivous- ja ateriapalveluyksikkö asuntojen yhteyteen, jossa vanhukset voivat käydä itsenäisesti ruokailemassa. Palvelun lisäksi toiminta voi ylläpitää myös vanhusten psykososiaalista vireyttä.

Julkisen sektorin haastattelijujen mukaan omaishoidon tarve moninkertaistuu lähitulevaisuudessa, omaishoitajat joutuvat entistä enemmän ottamaan vastuuta vanhusten hoidosta. Omaishoidon lisääntyminen edellyttää myös omaishoidon toimintamallien kehittämistä. Rahan ohjaaminen näihin toimintoihin säästää huomattavasti julkisia varoja.

Työvoiman kysyntä kasvaa suurten ikäluokkien siirtyessä eläkkeelle. Tämä asettaa uusia haasteita työvoiman saatavuudelle. Pohjois-Pohjanmaan työmarkkinakatsauksen mukaan yli 50-vuotiaita, seuraavan kymmenen vuoden aikana eläkkeelle poistuvia, on vajaa viidennes työvoimasta. Lähes puolet ikääntyneistä työskentelee maa- ja metsätaloudessa sekä yhteiskunnallisissa palveluissa, jolloin myös kylien työpaikat vähenevät, ja palvelujen tarve kasvaa julkisella sektorilla. Julkisista koulutuspalveluista jää 10 vuoden aikana eläkkeelle yli neljäsnes alan työvoimasta. Terveys- ja sosiaalipalveluista on jäämässä eläkkeelle vajaa neljäsnes työvoiman määrästä. (Pohjois-pohjanmaan työmarkkinakatsaus vuodelle 2003.)

Pohjois-Pohjanmaan työmarkkinoilla on sekä syrjäseutujen että kasvukeskusten ongelmia, joita ovat ikääntyminen, alhainen koulutustaso, vähäinen innostus aktiivitoimenpiteisiin osallistumiseen, vanhentunut koulutus ja ns. hävinneet ammatit vaikeuttavat työpaikan hakemista ja saamista. Työllistämistoimenpiteillä on voitu työllistää työttömiä väliaikaisesti, ja vaikeilla työttömyysalueilla toimenpiteet tukevat työllistämistä ja työkyvyn säilymistä. Yhdistykset ovat olleet osaltaan tukemassa työllistymistä ja työpaikkojen syntyä alueelle. Nuorten muutto pois omilta paikkakunnilta vinouttaa maaseudun työvoiman rakennetta. Paikkakunnille jäävien työkokemus ja ammattitaito on yksipuolisesti maa- ja metsätalouteen liittyvää, mikä osaltaan estää teollisen ja toisenlaista ammattitaitoa vaativan toiminnan käynnistämisen kasvukeskusten ulkopuolella. (Pohjois-pohjanmaan työmarkkinakatsaus v. 2003.)

1. Oppilaitokset yhteistyöverkostoksi

Oppilaitosten edustajien haastattelujen mukaan oppilaitoksilla on monenlaista kyliin kohdistuvaa projekti-, hanke- yms. toimintaa.

Haapajärven ammatti-instituutin koulutusala on maa- ja metsätalous. Koulutusta järjestetään nuorille, aikuisille ja myös kylille. Aikuisille suunnattu koulutus on osaamista täydentävää, mikä toteutetaan erilaisten kurssien ja projektien avulla. Tavoitteena on toimia lähellä opiskelijoita, opiskelijalähtöisesti. Oppilaitoksen vahva osaaminen mm. eri hankkeiden hallinnoijana, ja laajat alueelliset yhteistyöverkostot tuovat uusia ulottuvuuksia oppilaitoksen perustoimintaan. Kylille kohdistuvaa koulutusta järjestetään mm. Kylävalakiat ja ATK-startti kylille -hankkeissa.

Laaksojen oppisopimustoimi tuottaa palveluja kuntalaisille. Toiminta-alue on maaseutuvaltainen, ja koulutus suuntautuu sen mukaisesti. Oppisopimuskoulutus tukee yhteistyötä työvoimahallinnon ja yrittäjien kanssa. Oppisopimuskoulutus haluaa kehittää yhteistyötä eri projektien kanssa ja näin monipuolistaa toimintaansa.

Pohjois-Suomen koulutuskeskus järjestää aikuisille pitkä- ja lyhytkestoista koulutusta. Tavoitteena on tarpeisiin vastaaminen ja "ajan hermolla olo". Perinteiset kaupan- ja hallinnon alat, tietotekniikka ja yrittäjyyskoulutukset, sekä erilaisissa hankkeissa mukana oleminen ja asiantuntijuus kuuluvat Pohjois-Suomen koulutuskeskuksen toimintoihin. Yhteistyö muiden oppilaitosten, työvoimahallinnon ja kuntapäätäjien kanssa on monipuolista. Toimintaa ja koulutusta on suunnattu myös kylille eri hankkeiden kautta. Pohjois-Suomen koulutuskeskus hallinnoi mm. Kylävalakiat -hanketta.

Haapaveden ammattioppilaitos järjestää ammatillista koulutusta. Koulutus suuntautuu sähkö-, auto-, kuljetus-, rakennus-, puu-, puutarha-, matkailu-, catering-, hotelli- ja ravintola ja matkailusaloille. Ammattioppilaitos tuottaa myös räätälöityä koulutusta henkilöiden lähtökohdat ja tarpeet huomioiden. Oppilaitoksella on voimakasta yhteistyöhalua yritysmaailmaan, ja se hallinnoi erilaisia koulutusta ja yritysyrityksiä tukevia hankkeita.

Haapaveden Opisto tuottaa koulutusta kaiken ikäisille. Nuorisolle on tarjolla vapaa-ajan ohjauksen perustutkinnot sekä viestintä- ja mikrotukihenkilökoulutus. Lisäksi koulutustarjontaan kuuluu avoimen ammattikorkeakoulun opetusta ja räätälöityä täydennyskoulutusta. Koulutusalat tukevat toisiaan ja liittyvät kansalaistoimintaan. Media-alan opiskelun myötä

luodaan yhteistyötä yrityksiin. Yhteistyö suuntautuu kunta- ja kolmannen sektorin alueille. Oppilaitoksella on meneillään pienten kuntien kulttuurin ja vapaa-ajan toiminnan kehittämisen -projekti.

Piippolan Käsi- ja taideteollisuusoppilaitos järjestää artesaanin sekä media-assistentin tutkintoon johtavaa koulutusta. Tutkinnoissa on useita eri suuntautumisvaihtoehtoja. Lisäksi oppilaitos järjestää valmentavaa ja kuntouttavaa koulutusta, joka on tarkoitettu syrjäytymisuhan alaisille tai ikääntyneille ihmisille. Koulutus on yrittäjyyspainotteista, missä halutaan kehittää yrityshautomotoimintaa. Oppilaitoksessa on asuntola, joka toimii kesäisin kesähotellina. Oppilaitoksessa on meneillään Portti Tulevaisuuteen -projekti, jolla on tarkoituksena pysäyttää syrjäytyminen ja saada nuoret uuden elämän alkuun. Lisäksi oppilaitos on vahvasti mukana Piippolan Vaari -projektissa.

Oulaisten terveydenhoito-oppilaitos järjestää sosiaali- ja terveysalan perustutkintoon johtavaa koulutusta niin nuorille kuin aikuisille. Lähihoitajakoulutuksen lisäksi koulutusohjelmassa ovat sosiaali- ja terveysalan ammattitutkinnot. Yrittämiseen kouluttautuminen on lisääntynyt voimakkaasti, ja perustutkintoihin johtavassa koulutuksessa opiskellaan sisäistä yrittäjyyttä. Projektit ovat tärkeä osa oppilaitoksen toimintaa, ja niissä ollaan vahvasti mukana. Yhteistyötä tehdään työvoimahallinnon kanssa, ja uutta projektitoimintaa on kehitteillä. Yhteistyö kylätoimikuntien kanssa on vähäistä.

Haapaveden kansalaisopisto järjestää koulutus- kulttuuri ja harrastusmahdollisuuksia eri ikäisille ihmisille ja kehittämispalveluita yhteisöille. Kansalaisopisto toimii viiden kunnan alueella ja järjestää yli 300 kurssia vuodessa, kuten esimerkiksi kieliä, tietotekniikkaa, yhteiskunnallisia kursseja, psykologiaa, taideaineita, liikuntaa ja kädentaitoja, taiteen perusopetusta: musiikki ja kuvataide, avoimen yliopiston arvosanaopetusta jne. Kansalaisopistolla on ollut erilaisia hankkeita, joilla on haluttu tukea kylä-, kyläpalveluiden kehittymistä ja kyläyrittäjyyttä. Hankkeiden kautta kylille on järjestetty kylänkehittäjäkoulutuksia, joihin on liittynyt kyläkirja-, kyläsivu- ja kylävideokoulutusta. Hankkeiden aikana on syntynyt erilaisia ideoita uusiksi hankkeiksi, mm. Ideakylähanke, Historiankylähanke ja Hyvinvointipalvelut -hanke.

1. KYLIEN PALVELUJEN KEHITTÄMISHAASTEET

Esiselvityshankkeen aikana kylien palveluja selvitettiin niin kyläläisten kuin päättäjienkin näkökulmasta. Yleisesti ottaen kyläläiset ovat suhteellisen tyytyväisiä saamiinsa palveluihin, mutta kyläläiset ilmaisivat huolensa palvelujen heikkenemisestä. Sellaiset kylät, joissa oli vielä toimiva koulu, kantoivat huolta koulunsa toiminnan jatkumisesta.

Lakkautetut koulut toimivat usein kylätaloina ja kansalaisopiston kurssien, 4H-kerhojen ja seurakunnankerhojen kokoontumispaikkoina. Joillekin kylille oli saatu myös yritysmäistä toimintaa, ja joillakin kylillä koulu oli myynnissä.

Kuntien peruspalveluiden rahoitus on ongelmallista, kun väestö vähenee, verotus nousee ja valtionosuudet pienenevät. Kuntien tulojen pienentyessä ja väestön ikääntyessä palvelujen tarvitsijat lisääntyvät. Kyläkouluja on jouduttu lakkauttamaan ja toimintoja yhdistämään. Kunnan tehtävänä on järjestää ydinpalvelut. Näitä ovat mm. perus- ja lukio-opetus, sosiaali- ja terveyspalvelut,

välttämätön yhdyskuntatekniikka, vesi- ja viemäri. Kunta vastaa tukipalvelujen palvelujen järjestämisestä, mutta palvelun voi tuottaa yksityinen tai joku muu esim. yhdistys tai säätiö.

Lapsiperheet ja vanhuusväestö olivat huolissaan kotipalvelujen heikkenemisestä. Kunnat ja kaupungit pyrkivät keskittymään tulevaisuudessa ydinpalvelujen tuottamiseen, jolloin tarvitaan yksityisiä kotipalvelujen tuottajia ja yrittäjiä.

Yksityisten tuottamat palvelut ovat kalliimpia kuin julkiset palvelut. Näin ollen kyläläiset eivät ole valmiita ostamaan tarvitsemiaan palveluita yksityiseltä. Kyläyhdistyksillä on mahdollisuus tuottaa kyläläisten tarvitsemia palveluita työllistämällä henkilöitä yhdistelmätuella. Yhdistykset työllistävät yhdistelmätukeen oikeutettuja henkilöitä suhteellisen hyvin, mutta kyläyhdistykset käyttävät heitä vähemmän kuin muut julkishyödylliset yhdistykset. Ongelmana on työllistettyjen liikkuminen kylillä, koska heillä ei välttämättä ole autoa käytettävissä. Yhdistyksillä on suhteellisen hyvin tietoa yhdistelmätuen mahdollisuuksista. Tätä on vauhdittanut alueilla toiminut Työtä yhdistykseen -hanke. Yhdistelmätuella työllistettyjä ei käytetä kovin paljon kylillä, koska toiminnan organisoiminen ja alkuun saattaminen vaatii työtä, mitä yhdistyksen jäsenet tekevät vapaaehtoistyönä ilman palkkaa.

Kyliä pitäminen elinvoimaisina edellyttää, että kylille saadaan muuttamaan uutta väkeä. Kylillä vielä asuville aikuistuvilla henkilöillä on pystyttävä tarjoamaan kyliltä omia asuntoja ja rakennusmahdollisuuksia, mikäli he opiskelunsa jälkeen jäävät paikkakunnalle. Lisäksi kylillä asuu nuoria perheitä, joiden äidit työllistyvät lastenhoitotehtävissä, mutta moni suunnittelee tulevaisuudessa perustavansa erilaista yritystoimintaa, kuten leipomotoimintaa, ratsastustoimintaa, maatilamatkailuun tms. liittyvää toimintaa. Kyliltä löytyy myös tiloja, joilla ei ole enää maataloutta, joten tilaresursseja on käytössä runsaasti. Näiden toimintojen aktivoimista on tehostettava.

Kylillä voi olla myös etätyönä tehtävää alihankintaperiaatteella tapahtuvaa yritystoimintaa. Esteenä näyttää olevan osaamisen ja tekijöiden puute. Kyliä aktiiviväestö käy muualla töissä, hoitaa omaa maatilaa tai omaa yritystoimintaa. Muu kylillä asuva väestö on eläkeläisiä, koululaisia tai on pääasiassa osaamistasoltaan sellaisia, joiden yritystoiminta ei välttämättä onnistu oma-aloitteisesti ja itsenäisesti.

Kylissä on myös suhteellisen paljon monenlaista hanketoimintaa. Kylillä toimii kyläläisten itsensä hakemia hankkeita, suurin osa hankkeista kuitenkin oli jonkin julkisen organisaation hakemia ja hallinnoimia. Kaikki kylät eivät olleet halukkaita mukaan uusiin hankkeisiin mutta haastateltujen kyliä joukosta halukkaita kyliä löytyy.

Kyliin haluttiin tietoa EU:n tuomista mahdollisuuksista ja niiden kautta saatavista hankkeista ja rahallisesta avusta, jotka kohdistuisivat konkreettisiin toimintoihin. Kaivattiin hankeneuvontaa, tiedottamista ja ohjausta hankesuunnitelmien teossa.

Julkisen sektorin päättäjien mukaan kyliä kehittämisen lähtökohtana on kyliä omat toiveet ja tarpeet, jota kunta on mielellään tukemassa. Valmiiseen avustamiseen ja valmiiksi räätälöityjen ideoiden viemiseen kylille suhtauduttiin penseästi. Halutaan näyttöjä omasta osaamisesta, aktiivisuudesta ja aikaansaamisista, jonka jälkeen kunnat on nykyistä valmiimpia tulemaan toimintoihin mukaan.

Julkisten organisaation eli kuntien ja kaupunkien toivotaan tukevan hanketoimintaa entistä paremmin, sillä moni hanke tuottaa alueilleen välillistä hyötyä mm. palkkojen, verotulojen, ostopalveluiden, työtilojen, raaka- ja tarveaineiden, sekä innovaatioiden ja väestön osaamistason nousun muodossa.

1. HANKKEEN ARVIOINTI JA JATKOHANKKEET

1. Hankkeen arviointi

Hankkeen tavoitteena oli tehdä esiselvitys kyläpalveluiden kehittämistarpeesta Haapaveden kansalaisopiston alueella. Hankkeessa on kartoitettu kylien ja niiden palveluiden nykytilaa sekä asukkaiden palveluntarpeita ja toiveita. Lisäksi on kartoitettu kyläläisten mahdollisuuksia toimia itse palvelujen tuottajina ja mahdollisina kyläyrittäjinä.

Esiselvitysalueena oli Haapaveden, Kärsämäen, Piippolan, Pulkkilan ja Pyhännän kunnat. Esiselvitystä varten haastateltiin kylien edustajia, kuntien ja seutukunnan päättäjiä ja viranhaltijoita, kehittämiskeskusten edustajia ja yrittäjäyhdistysten puheenjohtajia, oppilaitosten edustajia, yhteensä 47 haastattelua. Hankkeessa kartoitettiin myös julkisen sektorin ja päättäjien näkemyksiä kylille suunnattavista kehittämistoimista. Samalla se tuo esille kunta- ja seutukuntayhteistyön merkityksen, näkemykset ja kehityksen suunnan lähitulevaisuudessa. Haastatteluaineistoa voidaan pitää suhteellisen kattavana ja monipuolisena.

Alueella toimii runsaasti erilaisia hankkeita, jotka ulottuvat useimmille kylille. Hankkeista on tehty hankekartta liitteeksi. Oppilaitokset ovat mukana hankkeissa usein hallinnojana ja kouluttajana. Hanke tuo esille oppilaitosten halua ja mahdollisuuksia olla mukana kylille suunnatuissa kehitystoiminnoissa.

Tavoitteena oli löytää kyläpalveluita kehittäviä kyliä ja potentiaalisia kyläpalveluyrittäjiä, jotka voivat luoda uusia pysyviä palveluyrityksiä sekä uusia palvelu- ja työskentelymuotoja kylille. Tavoitteena oli löytää pilottihankkeen mahdolliset yhteistyökumppanit. Kartoituksen tuloksena on saatu tietoa kylille suunnattavien uusien hankkeiden tarpeellisuudesta ja laajuudesta. Samoin toimintojen suuntaamisen kohteista ja erilaisista mahdollisuuksista kyläpalvelujen kehittämiseksi. Kolmannen sektorin mahdollisuuksien laajentaminen ja hyödyntäminen erilaisten hankkeiden avulla nousi monella taholla voimakkaasti esille.

Kuntien toivotaan tukevan hanketoimintaa entistä enemmän, sillä moni hanke tuottaa alueilleen välillistä hyötyä mm. palkkojen, verotulojen, ostopalveluiden, työtilojen, raaka- ja tarveaineiden, sekä innovaatioiden ja väestön osaamistason nousun muodossa.

Jokilaaksojen Kyläpalvelut -esiselvityshanke antaa selvän suunnan Haapaveden kansalaisopistolle uuden hankkeen tarpeellisuudesta kylien ja kyläpalveluidensa kehittämiseksi.

Ohjausryhmän tehtävänä oli valvoa projektin tarkoituksenmukaista etenemistä, varojen käyttöä ja seurata projektin tiedottamista. Projektin ohjausryhmän kanssa yhteistyö on ollut keskustelevaa ja erittäin antoisaa.

Projektista on tiedotettu Haapavesi-lehdessä, Pyhäjokiseudussa ja Siikajokilaaksossa. Lisäksi kylätoimikunnille ja -yhdistyksille on lähetetty kutsu- ja markkinointikirjeitä. Projektin tiedottamisessa ja ilmoituksissa on käytetty EMOTR -logoa.

1. Ongelmat projektin toteutuksessa

Projekti käynnistyi 1.11.2002 vauhdikkaasti; suunnittelu ja aineiston kerääminen eteni suunnitelmallisesti projektityöntekijän sairastumiseen 24.2. saakka, jolloin toiminta pysähtyi. Uusi projektityöntekijä aloitti toimintansa 1.4.2003. Projektityöntekijän vaihtumisesta johtuen on jouduttu tekemään päällekkäistä työtä: esimerkiksi aineiston keruu jouduttiin organisoimaan uudelleen, raportointi suunnittelemaan uudestaan jne. Projektille anottiin lisäaikaa 30.9.2003 saakka.

Projektityöntekijän lisäksi projektin kuluessa kaupungin valvoja vaihtui kolme kertaa.

1. Jatkotoimet ja -hankkeet

Kylät kaipaavat lisätietoa ideoidensa hankkeistamisesta ja EU -rahoituskanavista ja niiden tuomista mahdollisuuksista, joilla alueita, yrityksiä ja yhteisöjä voidaan kehittää. Alueella tarvitaan hankekoordinaattori, joka kokoaa eri kylien tarpeita ja ideoita yhteen ja jalostaa niitä eteenpäin erilaisiksi kylä- tai yhteisöhankeiksi. Hankekoordinaattorilla on tieto kaikista alueella suunnitelluista ja toteutuvista projekteista ja hän voi ohjata uusien kylien tarpeista lähtevien hankkeiden ideoinnissa, suunnittelussa ja hakemusten tekemisessä kylien ja seutukunnan kanssa yhteistyössä.

Kyläpalveluiden tuottaminen edellyttää uusia muotoja, joista osuuskuntayhteistyö on kehittämiskelpoinen toimintamalli. Osuuskunta voi tuottaa niin asukkaiden tarvitsemia peruspalveluita kuin erilaisia palveluita alueen matkailun kehittämiseksi. Asuinympäristön viihtyisyyden parantaminen ja palveluiden kehittäminen tukevat asukkaiden hyvinvointia ja alueen matkailun kehittämismahdollisuuksia.

Haastattelujen mukaan kylillä on palvelutarpeita, joihin laaja-alaisesti toimiva usean kunnan yhteinen kylätyöosuuskunta voi vastata. Osuuskunnan tehtävä on kartoittaa työkohteita ja ohjaa henkilöitä töihin niin omille kylille kuin taajamien kohteisiin. Toiminnan alkuun saattaminen edellyttää hanketta tai organisaattoria, joka käynnistää toiminnan. Kunnat voivat ostaa palveluja kyläosuuskunnalta. Osuuskunta voi tuottaa erilaisia palveluja, joista esimerkkinä kiertävä siivouspalveluauto tai kotileipäauto joka kiertää usean kylän alueilla 1-2 kertaa viikossa. Pienyrittäjien asemaa tulee helpottamaan arvonlisäverouudistus, joka tulee voimaan vuonna 2004, mikä tukee merkittävästi myös kyläyrittäjyyden kehittymistä.

HAASTATTELUAINEISTO

HANKEKOORDINAATTORI

KYLÄPALVELUJEN ASUINYMPÄRISTÖJEN
TUOTTAMINEN VIIHTYISYYDEN
OSUUSKUNTAYHTEISTYÖNÄ PARANTAMINEN
-HOIVAPALVELUT - VANHOJEN
KYLÄRAITTIEN
KUNNOSTAMINEN

-SIIVOUSPALVELUT
- ATERIAPALVELUT
- KOTILEIPIPOMOT
-LUONTO-MATKAILUPALVELUT MAISEMOINTI

KUVIO1: Kylien palveluiden kehittämishaasteet ja jatkohankkeet

Haastatteluja kerätessä heräsi idea psykososiaalisen toimintakyvyn tukemisesta kylillä ns. "kyläluutatoimintana". Joka kylällä ja myös taajamissa pitäisi olla oma "kyläluuta", joka kiertää kylässä vanhusten luona keskustelemassa ja seurustelemassa, sillä monet vanhuksat ovat yksinäisiä ja tarvitsevat keskustelukumppania. Kyläluutatoiminta voi edistää vanhuksen vireyttä ja ylläpitää psykososiaalista toimintakykyä.

Maatalouden liitännäiselinkeinoja kehittämällä kylille voidaan saada lisää elinvoimaa. Alueella on tarvetta panostaa mm. matkailuyrittäjyyden kehittämiseen ja esim. maatilamatkailutoimintaan. Lisäksi perinteen ja kulttuurin hyödyntämiseen ja erilaisten ohjelmapalvelujen tuottamiseen on tarvetta. Haastattelijien yhteydessä virisi idea näytelmäperinteen henkiin herättämisestä. Tämän toiminnan nostamisessa kansalaisopiston voi olla mukana. Kysymykseen voi tulla esimerkiksi perinteeseen liittyvät näytelmät, joissa yleisö osallistuu esim. ruokailutapahtumiin. Näin ollen toiminta tukee elämysmatkailun kehittymistä, jolloin se voidaan kytkeä ohjelmapalvelujen tuottamiseen. Tällaista hanketta ei alueella ole.

Alueelle kaivataan myös yhtenäistä verkostoa tai yksissä kansissa olevaa tiedostoa alueen matkailukohteista majoituspaikkoineen, nähtävyyksineen, hintoineen ja mikä tärkeintä yhteyshenkilöineen.

Haastatteluja tehtäessä asuin ympäristöjen viihtyvyyden parantaminen, maisemoinnilliset toimenpiteet ja vanhojen rakennusten kunnostamiset olivat esillä monella kylällä. Kylien yleinen viihtyvyys, maisemien hoito ja harrastusmahdollisuudet ovat kylien toiminnan kehittämishaasteita. Kylillä olevia vanhoja rakennuksia voidaan kunnostaa ja saattaa näin hyötykäyttöön esimerkiksi harrastustoiminnoille tai matkailunähtävyydeksi. Alueen niittyjä ja

tienvarsia siistitään ja kylien raitteja kunnostetaan nykyaikaisin maisemoinnin toimenpitein.

Hankkeen jatkotoimilla ja –hankkeilla on mahdollisuus edistää kylien elinvoimaisuutta.

LÄHTEET

Julkaistut lähteet Leppänen, E., 2001. Kyläsuunnitelma – tulevaisuuden työväline. Suomenkielisen laitoksen toimittaja.

Myllykoski, T. 2003. Terveyspalvelut Haapaveden hoitoon. Sanomalehti Kaleva 23.08.2003.

Pohjois-pohjanmaan Kylät ry, Kylävalakiat, www.aiku.fi/kylävala, Kylien kehittämissuunnitelma.

Pohjois-Pohjanmaan liitto, 2001. Pohjois-Pohjanmaan Kylät ry, Pohjois-Pohjanmaan kylien työohjelma.

Pohjois-Pohjanmaan liitto, Julkaisu B: 27, ISBN 952-9860-59-5, ISSN 1236-8393. Pohjois-Pohjanmaan palvelurakenneselvitys. Oulu 2002.

Pohjois-Pohjanmaan TE-keskus, Pohjois-Pohjanmaan työmarkkinakatsaus vuodelle 2003.

Siikalatvan Kehittämiskeskus, Projektiluettelo.

Julkaisemattomat lähteet

Kylähaastattelumateriaali

Ainali, Haapaveden Kirkonkylä, Humaloja, Kytökylä, Karsikas, Mieluskylä, Ojakylä, Ollala – Salmenniemi - Pirnes, Rytkynkylä - Alakylä Vatjusjärvi, Karhukangas, Venetpalo, Hautajoki, Miiluranta, Rannankylä, Porkkala, Sydänmaankylä, Jokiranta, Saviselkä, Laakkola, Vorna, Lamunkylä, Leskelä, Ahokylä, Maaralankylä, Lamujoki, Tavastkenkä.

Oppilaitosten haastattelumateriaali

Kalajokilaakson koulutus kuntayhtymä, Haapaveden ammattioppilaitos, Haapaveden Opisto, Piippolan Käsi- ja taideteollisuusoppilaitos, Laaksojen oppisopimustoimi, Pohjois-Suomen koulutuskeskus, Oulaisten terveydenhuolto-oppilaitos, Haapaveden kansalaisopisto.

Kuntien haastattelumateriaali

Haapaveden kaupunki, Kärsämäen kunta, Piippolan kunta, Pyhännän kunta, Pulkkilan kunta.

Vornanen, L., Haapaveden kansalaisopisto. 2002. Jokilaaksojen kyläpalvelut esiselvitys -projektisuunnitelma.

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelujen aiheet, yhdessä keskusteltavaksi.

Liite 2. Kuntien ja kaupunkien haastattelujen aiheet.

Liite 3. Hankekartta.